

Rääkigem ja kirjutagem selges keeles

Väino Sinisalu – Eesti Arst

Dr Väino Sinisalu

Euroopa Komisjoni Esinduse Eestis, Eesti Keele Instituudi ja Eesti Keeletoimetajate Liidu eestvedamisel toimus 26. septembril 2013 selge keele konverents – esimene sellelaadne üritus Eestis. Konverentsil arutati, kuidas liikuda selgema keelekasutuse poole nii avalikus kui ka erasektoris. Õigusaktid, avalduste vormid, juhendid, ravimiinfo võiks olla sõnastatud nii, et täiskasvanud inimene mõistaks neid juba esimesel lugemisel ega vajaks lisaselgitusi. Selgest keelekasutusest võidaks kogu ühiskond (1).

Selge keele liikumine on levinud kogu maailmas. 26. septembril tähistatakse Euroopa keeltepäeva, rahvusvaheline selge keele päev on 13. oktoobril. Rahvusvahelise selge keele liikumise tunnuslauseks on *plain is painless* ('selge on valutu'). Rõhutatatakse, et selge ja arusaadav keel, sealhulgas seadustes ja ametlikes dokumentides, on kodanikuõigus.

Selge keele konverentsile saatis tervituse ka president Toomas Henrik Ilves, kes kutsus üles austama vestluskaaslast, valima head ja selged sõnad siira tahtmisega mõista ja olla mõistetud. Ta rõhutas, et ebaselge ja võõrapärane kirjaviis annab sageli tunnistust hoopis kirjutaja mõttetühjusest (1).

Selge keele liikumisele panid möödunud sajandi keskpaigas aluse paar vabatahtlikku ühendust ja üksikaktivisti ingliskeelsetes maades. Juristide algatusel asutati 1983. aastal Inglismaal vabatahtlik ühendus Clarity, millel on nüüdseks üle 1000 liikme 50 riigis, Eestist on 2 liiget (2). Antakse välja ajakirja Clarity. Ühenduse eesmärk on propageerida selget keelekasutust eelkõige seadusloomes. USAs on selge keele nõue püstitatud ka riiklikul tasemel. Seal võeti 2010. aastal vastu selge keele kirjutamise seadus (*Plain Writing Act*), millega kohustatakse valitsusasutusi dokumente selges keeles kirjutama.

Rootsit peetakse selge keele rakendamise eeskujuks kogu maailmas. Seal on loodud vastav talitus, mis vaatab juriidiliselt ja keeleliselt läbi kõik seaduseelnõud. Arvatakse, et Rootsis ei ole ühtegi tähtsat

riiklikku dokumenti, mis keskmisele kodanikule liiga keeruline mõista oleks. Euroopa Liidu institutsioonides lähtutakse Euroopa Komisjoni selge keelekasutuse juhendist „Kirjuta selgelt“ (2).

Keel on inimestevahelise suhtluse oluline vahend ja sellest tingitud häired võivad viia ettearvamatute tulemusteni. Üheks läänemaailma rahanduskriisi põhjuseks peetakse keerukalt koostatud laenulepinguid, millele paljud USA laenuvõtjad sisusse süvenemata alla kirjutasid (3). Küllap on igauks meist olnud hädas kõiksugu lepingutest, õigusaktidest ja kasutusjuhenditest arusaamisega – ka mitmekordsel lugemisel ei saa olla kindel, et tekstist on lõpuni aru saadud. Mõnigi kord on need kirja pandud asjameeste-ametnike omavahelises suhtlemiskeeles – kantseliidis, sisuliselt slängis. Nii on igal ametkonnal välja kujunenud oma keel, oskussõnavara ja žargoon, milles neil on omavahel mugav suhelda. Häda on siis, kui ametnik, sõnumi saatja, ei arvesta, kas sõnumi saaja sellest ka aru saab. Lihtsat lauset on palju lihtsam keeruliseks teha, kui keerulist lauset lihtsaks. Võib jääda mulje, et lihtsas keeles ei saa sama tähendust täpselt edasi anda ja nii vohab kantseliit ka ajakirjanduses (4).

Erialasest žargoonist ei ole jäänud puutumata ka arstide ja teiste meedikute igapäevakeel ning see on kandunud ka meditsiinikirjutistesse. Arstliku paternalismi tunnustamise ajastust on levinud arusaam, et patsient ei saagi aru arsti keelest ega peagi aru saama, vaid tal tuleb toimida nii, nagu arst õigeks peab. Nüüdseks on ajad muutunud. Patsiendilt oodatakse aktiivsest osalemist raviprotsessis, kõiksugu inimese tervist puudutavad ja mõjutavad tegevused võib ette võtta vaid patsiendi informeeritud nõusolekul. Seega peab arst suhtlema patsiendiga, selgitama haiguse olemust ja ravi selliselt, et haige sellest ka aru saab. Ei piisa sellest, et arst on oma meelet kõik ära rääkinud, vaid tuleb ka veenduda, et haige on sellest aru saanud. Mõnikord tuleb ka mitu korda sama asja üle rääkida. Praktikas

peab tõdema, et arsti-patsiendi suhtlemine on mõnelgi korral jäänud vaid arstipoolseks. Arstiabi kvaliteedikomisjoni igapäevane praktika kinnitab, et enamik kaebusi arsti ja ravi kohta, mis nende menetlusse jõuab, tuleneb arsti-patsiendi suhtlemise häiretest.

Paratamatu on järjest kitsam spetsialiseerumine arstlikus tegevuses ja sellega abi kvaliteedi paranemine. Valdav osa meditsiiniinfost on ingliskeelne, pidevalt lisandub uusi termineid ja mõisteid. Need leiavad ka kiire kasutuselevõtu meie arstkonnas. Paratamatult tekivad sel juhul eesti keelde toorlaenuid ja -tõlkeid, mis on arusaadavad kitsale spetsialistide ringile, kuid sageli arusaamatud teiste erialade arstidele. Rääkimata patsientidest. Kindlasti ei kao keeruline erialakeel kuhugi, eriti kui on tegu uue, kitsama valdkonnaga. Kui aga selle valdkonna asjatundjad tahavad oma tegevust laialdasemalt tutvustada, võiksid nad püüda leida sõna ja vormi, mis ei tekita vööristust (3).

Haiged ja haigused ei jaotu ainult meditsiini kitsastes erialadesse ja kommunikatsioon erinevate erialade kolleegide vahel peab toimima tõrgeteta, vastastikku arusaadavalt. Üks meie arstide omavahelise kommunikatsiooni kanal ja meditsiinikeeles elushoidja on ajakiri Eesti Arst. Meile laekuvad kaastööd peegeldavad väga täpselt seda keelt ja viisi, kuidas erinevate erialade arstid omavahel suhtlevad. Üldistatult võib öelda, et sageli on kirjatükid kirjutatud „eestikeelses inglise keeles“, muidugi erialakeeles. Laekunud kirjatöid saadab toimetuse retsenseerimiseks vastava eriala asjatundjale, kes hindab artikli sisu kvaliteeti nüüdisaegsete teadmiste valguses. Olles pühendunud spetsialist, ei teki retsensendi jaoks sageli küsimust, kas kirjatükk on ka väljaspool spetsialistide ringi arusaadav. Nii ongi toimetajal mõnigi kord raskusi tekstist arusaamisega. Et Eesti Arst on üldmeditsiinilise ajakiri, tuleb toimetusel seista hea selle eest, et kirjapandu ka lugejatele, erinevate erialade arstidele, arusaadav oleks. Nii peabki toimetaja end artikli teemaga kurssi viima, kasutades selleks sageli autori viidatud kirjandusallikate abi. Siis üritab toimetaja artiklit kohandada selliselt, nagu tema meelest see lugejatele arusaadav võiks olla. Seejärel tuleb ühendust võtta autoriga,

kes loeb toimetatud teksti üle, ja vajaduse korral teha soovitud parandused. Pärast seda on järg keeleteoimetaja käes. Ikka selge keele pärast. Toimetaja õpib sellest palju. Aga kas ka autor? Tõe huvides tuleb rõhutada, et kirjeldatud probleemid ei teki kõikide kaastöödega, aga neid tuleb siiski ette. Oma kogemuse põhjal toimetajana võin öelda, et selge ja arusaadava kaastöö kirjutamiseks peaks autor kindlasti endale aru andma, mis eesmärgil ta selle kirjutab ja kellele see on mõeldud. Siis on ka tulemus selges keeles.

Meile kõigile oleks kasulik järgida õigus-teaduse professori, ühe selge keele liikumise eestvedaja Joseph Kimble alltoodud soovitusi arusaadavamaks väljendamiseks (2):

1. Kavanda ja kirjuta dokument lugejat silmas pidades. Sinu eesmärk on anda edasi oma mõtteid võimalikult selgesti.
2. Ära anna järele kiusatusele väljenduda ametlikult. Ole loomulik (kuid mitte liiga kõnekeelne). Kujutle, et kõneled otse lugejale.
3. Jäta välja ebavajalikud detailid. Anna edasi üksnes seda infot, mida lugejal vaja on.
4. Kasuta teksti selgitamiseks näiteid, tabelleid ja loetelusid.
5. Kui võimalik, katseta tarbijale mõeldud teksti enne avaldamist.
6. Pööra tähelepanu dokumendi ülesehitusele – ära kasuta liiga pikki lõike, tõsta oluline tekstis esile.
7. Rühmita seotud mõtted lähestikku ning kasuta loogilist järjestust.
8. Poolita pikad laused.
9. Pikemate dokumentide alguses kasuta lühikokkuvõtet, sisukorda vms.
10. Väljenda olulist tegusõnade, mitte abstraktsete nimisõnade abil.

Selges meditsiinikeeles väljendumiseks tuleb toimida Albert Einsteini sõnade järgi „Muuda kõik nii lihtsaks kui võimalik, kuid mitte rohkem“.

KIRJANDUS

1. Homme toimub Eesti esimene selge keele konverents. Õpetajate Leht, 25. september 2013.
2. Hallik H. Selge keele liikumisest maailmas. Õiguskeel 2011/3.
3. Hallik H, Kasemets K. Õigus aru saada. Postimees, 20. september 2013.
4. Jõks M. Nagu ametnik ametnikule. Postimees, 26. september 2013

eestiarst@eestiarst.ee